

153. ADELIJK, EDEL.

Adellijk ziet op de geboorte.

Edel heeft tegenwoordig vooral betrekking op de goede hoedanigheden van iemands inborst en betekent van hoog zedelijk gehalte, inzonderheid onzelfzuchtig en tot geen laagheid of klein-geestigheid in staat. Het kan echter ook nog de betekenis hebben van *adellijk*, vooral in zekere uitdrukkingen als *van edelen bloede*, *van edele geboorte*.

Er stroomt adellijk bloed door zijn aderen. Uit adellijk bloed gesproten zijn. Een adellijk geslacht.

Hij is een edel mens, dat is nog eens edel van u. De edelste karakters die ik ken hebben aan zelfbewustzijn verloren, zodra zij als «vertegenwoordigers» van 't volk optraden. (VERMEYLEN)

154. ADEMHALEN, ADEMEN, ADEM SCHEPPEN.

Het opnemen van lucht in de longen tot verfrissing van het bloed.

Ademhalen en **ademen** worden vaak gebruikt zonder enig verschil van betekenis; *ademhalen* wordt dan beschouwd als het gewone, dagelijkse woord, *ademen* als een sierlijker uitdrukking.

Men kan echter ook onderscheid maken tussen de beide woorden. In dat geval wordt *ademen* gezien als een onwillekeurige, als vanzelf hebbende werking, terwijl *ademhalen* met bewustheid geschiedt en aan enige aanwending van kracht doet denken. Men gebruikt dus *ademhalen*, wanneer men de werking als een opzettelijke voorstelt of wanneer men let op de wijze, hoe zij geschiedt.

Adem scheppen is ademhalen, dus een handeling waarvan men zich bewust is, met de bijgedachte, dat men er behoefte aan gevoelt en er verkwikking in vindt.

Nauwelijks kon ik ademhalen. Hij luisterde aandachtig naar de wijze waarop het kind ademhaalde. Haal eens even adem.

Hij leeft, hij ademt nog. Al wat ademt looft de Heer. Hij staat daar als een beeld, hij durft nauwelijks ademen.

Laten wij een ogenblikke adem scheppen. Ik ben blij, dat ik eens adem kan gaan scheppen. Nu kunnen wij weer adem scheppen.

155. ADEMHALING, ADEMTOCHT.

Beide woorden hebben dezelfde betekenis, maar verschillen in het gebruik.

Ademhaling is het gewone, alledaagse woord.

Ademtocht wordt gebruikt in dichterlijke en hogere stijl.

Men telt de ademhalingen van een zieke. Een geneesheer bespiedt de laatste ademhaling van een stervende.

Hij bleef zijn geliefde tot zijn laatste ademtocht getrouw.

156. AFBEDELEN, AFBIDDEN, AFSMEKEN.

Door dringend verzoeken van iemand een gunst trachten te verwerven.

Afbedelen duidt op het vernederende, dat er voor de verzoeker gelegen is hetzij in de wijze waarop hij te werk gaat, hetzij in hetgeen hij vraagt.

Afbidden en **afsmeken** hebben niets vernederends; het laatste onderstelt iets hartstochtelijks en stelt het dringende van het verzoek nog meer op de voorgrond.

De laffe vleier met zijn afgebedelde rang en weidse titels. (BORGER)
Beschouw een moeder, die, door kindermin verrukt,
Het afgebeden wicht voor 't eerst aan 't harte drukt. (HELMERS)
Wat ik van u afsmeek is niet mijn leven, niet uw leven; maar 't is het
leven van mijn kind! (CONSCIENCE)

157. AFBETALEN, VOLDOEN.

Een schuld vereffenen.

Afbetalen kan zowel betekenen een gedeelte van een schuld betalen en daardoor het bedrag er van verminderen, als een schuld geheel en al betalen, zodat er niets meer te betalen overblijft, maar meestal met het bijdenkbeeld, dat men vroeger reeds een gedeelte betaald heeft.

Voldoen onderstelt, dat de schuld geheel vereffend, te niet gedaan wordt.

Hoeveel is er op die rekening al afbetaald? Hij is 1200 fr. schuldig; als hij maandelijks 100 fr. afbetaalt, is alles in een jaar voldaan.

Hij heeft al zijn schulden afbetaald. Zijt gij hem nog iets schuldig? of hebt ge afbetaald?

Hij heeft beloofd de rekening zo spoedig mogelijk te voldoen. Aan zijn verplichtingen voldoen.

158. AFBREKEN, SLECHTEN, SLOPEN; OMHALEN, OMVERHALEN; OMVERWERPEN.

Verbreken van timmer- en metselwerk, vernietigen hetgeen door iemand opgebouwd is.

Afbreken is de meest gewone uitdrukking; het wordt gezegd van het enigszins geregeld uit elkaar nemen van de delen van timmer- en metselwerk, hetzij omdat het ons in de weg staat of niet bevalt, hetzij omdat men het door een nieuw wenst te vervangen. Het kan met alle zorg, maar ook inderhaast en op ruwe wijze geschieden.

Slechten wordt het meest van metselwerk, bij voorkeur van vestingwerken gezegd. Het heeft bepaaldelijk ten doel het verwijderen van iets dat in de weg staat, of waarvan men bevrijd wenst te zijn; het onderstelt altijd, dat het werk tot de grond toe wordt weggeruimd.

Slopen heeft, wat het object betreft, de ruimste betekenis; het wordt niet alleen gezegd van gebouwen, maar ook van roerende goederen, kasten, kisten, vaartuigen, enz.

Omhalen (waarvoor in gelijke zin ook **omverhalen** gezegd wordt) en **omverwerpen** hebben betrekking op het wegruimen van een gebouw van zekere hoogte, en geven te kennen, dat de wegruiming in aller ijel en met geweld plaats heeft.

Omhalen en *omverhalen* geschiedt altijd door de muren omver te trekken in de richting naar zich toe.

Omverwerpen onderstelt een omstoten der muren, van zich af om er overheen te kunnen.

Dat de oude spits van de toren afgebroken en door een meer moderne vervangen werd. Graaf Dirk liet het kasteel tot de grond toe afbreken.

Antwerpen is in de laatste jaren, door het slechten der voormalige wallen en citadel, een stad van ongewone omvang geworden. De aanleiding dat het Franse volk dadelijk bij 't begin der grote Revolutie tegen de staatsgevangenis lostrok, en haar tot de grond toe slechtte. (QUACK)

Men sloopt onze schone kerkgebouwen. Het kasteel van Buren is, even als de huizen te Rijswijk, sedert jaren gesloopt. De oude korvet, die

Synoniemen

VOORBERICHT

Synoniemen zijn niet alleen gelijkbetekenende woorden, die elkaar volkomen dekken en dan ook in alle omstandigheden onverschillig kunnen gebruikt worden, maar vooral zinverwante woorden, d. w. z. woorden die veel overeenkomst hebben in de betekenis, die ook wel een hoofdbegrip met elkander gemeen hebben, maar die zich toch door een grotere of kleinere wijziging der betekenis onderscheiden, zodat men niet het ene woord voor het andere kan gebruiken.

Slechts zelden drukken twee woorden volkomen dezelfde gedachte uit en men zal dus begrijpen, dat de kennis van de synoniemen een belangrijk onderdeel vormt van de taalstudie, met het oog op het juist en van pas gebruiken van de woorden.

Nochtans zijn in onze taal slechts weinig werken hierover verschenen. De belangrijkste uitgaven op dit gebied waren het thans verouderde « Woordenboek der Nederlandsche Synoniemen » door Weiland en Landré ('s Gravenhage, 1821) en het « Handwoordenboek van Nederlandsche synoniemen » door J. Hendriks (Tiel, 1883), dat beknopt maar duidelijk een groot aantal synoniemen behandelt.

Bij de samenstelling van dit werk hebben wij dit laatste dan ook vaak geraadpleegd, evenals het groot Nederlands Woordenboek door de Vries en te Winkel, dat de juiste betekenis der woorden in al hun schakeringen weergeeft.

Wij zijn er ons wel van bewust, dat een werk als dit onvolledig en onvolmaakt is, maar hopen toch eenmaal de volledigheid te benaderen. Daarom doen wij een beroep op de gebruikers van dit werk, om ons hun opmerkingen te willen medelen, opdat in een latere druk eventuele aanvullingen en verbeteringen kunnen opgenomen worden.

J. CAUBERGHE

nederlandse taalschat

NEDERLANDSE TAALSCHAT

SPREEKWOORDEN
SPREEKWIJZEN
SYNONIEMEN
CITATEN

BREPOLS

BREPOLS

